

HİKMET BİRAND'IN (1904-1972) ANADOLU BİTKİLERİ KOLEKSİYONU

Asuman Baytop*

Prof. Dr. Hikmet Birand (1904-1972), Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde botanik öğretim üyesi idi. Aynı üniversitede kürsü başkanlığı, dekanlık ve rektörlük görevlerinde bulundu. Araştırma konusu olarak sistematik botanikten ziyade, bitki coğrafyası ve sosyolojisi, vejetasyon bilimi, tabiatı koruma konuları ile ilgileniyor, Türkiye'nin step bölgeleri ve step bitkileri üzerinde çalışıyordu. Bu gaye ile yaptığı araştırma gezilerinde bitki örnekleri topluyor ve örneklerini mensup olduğu kurumun herbaryumuna, önceleri Herbarium Turcicum'a, daha sonraları ANK'a yerleştiriyordu. ANK ile ilgili bir katalog da yayımladı. Onun çekici bir özelliği, halka yönelik olması, halkın takip edebileceği sade ve akıcı bir dilde bilimsel makaleler ve kitaplar yazması idi. H.Birand, Türkiye'de bitki sosyolojisi bilim dalının kurucusu oldu (Baytop 2001).

Hikmet Birand'ın yaşam öyküsü hakkında bilgilerimiz nispeten azdır. Prof. C. Y. Çiftçi'nin son bir kitabından (Çiftçi 2008) aldığımız bilgilere dayanarak ve ilaveler getirerek onu aşağıda tanıtıyoruz.

H. Birand 1904 yılında Karaman'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Karaman'da yaptı. Yüksek öğrenimini İstanbul'da Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'nde tamamladı. 1928-1932 yıllarında Almanya'da Bonn Üniversitesi'nde doktorasını yaptı. 1932'de yurda döndü ve Ankara'da Yüksek Ziraat Mektebi Botanik Enstitüsü başasistanlığına atandı. 1933'te, o yıl açılan Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kadrosuna geçti. Hocası Prof. Dr. Kurt Krause (1883-1963) idi. Burada doçentlik tezini yazdı ve 1936'da doçent oldu. Enstitüden ayrıldı. Milli Eğitim Bakanlığı'nda Talim Terbiye Dairesi üyeliğine geçti. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi 1948'de kurulunca, Birand bu fakültede Botanik Kürsüsü profesörlüğüne atandı. Kürsü başkanlığı, Fakülte dekanlığı ve 1949-1951 arasında Üniversite rektörlüğü yaptı. 1972 yılında, henüz 68 yaşında iken vefat etti. Mezarının başında, 15 Ocak 1972 günü, Prof. Dr. Tevfik Karabağ (1911-2003) onun mezzetlerini belirten, ve daha sonra

yayımlanan bir konuşma yaptı (Karabağ, 1972). Karabağ'ın bu makalesinde, onun bir resmi vardır.

Buradaki amacımız, H. Birand'ın oluşturduğu Türkiye bitkileri koleksiyonunu tanımaya çalışmak ve Türkiye florasına yapmış olduğu katkıları ortaya koymaktan ibarettir.

Bitki koleksiyonu

Birand'ın koleksiyonunu tanımak ve Türkiye florasına getirdiği yeni türleri ortaya koyabilmek için iki kaynaktan faydalandık: *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* adlı eserin 11 cildi (1965-2000) ile Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Herbaryumu'nun (ANK) kısmi bir katalogu olan *Türkiye Bitkileri (Plantae Turcicae)* adlı eser (Birand 1952). Bu iki eserde, Birand'ın örneklerinden kayıtlar bulunmaktadır. *Flora of Turkey*'in 9 cildini (1965-1985) ve 2 süplemanını (1988-2000) taradığımızda, bu ciltlerde Birand'ın tek başına topladığı, ve diğer bir toplayıcı ile birlikte toplamış olduğu örneklerin sayısının toplam 267 olduğunu gördük. Örnek kayıtlarının hemen hemen hepsinde örnek numarası vardır, fakat çoğunluğu tarihsizdir.

Flora of Turkey'de kayıtlı olan ve Birand'ın tek başına toplayıcısı olduğu örneklerin sayısı 66'dır. Bu örneklerin kayıtlarında en düşük numara 25 (vol. 5: 195), en yüksek numara da 1710'dur (vol. 3: 202). En düşük tarih Temmuz 1927 (vol. 7: 311) ve en yüksek tarih Mayıs 1959'dur (vol. 6: 414). Toplanan örnek sayısını yaklaşık 1800 gibi kabul edebiliriz. Örnekler 21 ilden toplanmıştır: Ankara, Antalya, Burdur, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, İçel, İzmir, Kars, Kayseri, Kocaeli, Konya, Mersin, Muğla, Muş, Niğde, Rize, Sinop, Urfa, Zonguldak.

Gene *Flora of Turkey*'deki kayıtlara göre, Birand ile birlikte örnek toplamış toplayıcılar K. Krause (1883-1963), K. Karamanoğlu (1920-1976), B. Kasaplıgil (1918-1992), M. Zohary (1898-1983) ile A. Huber-Morath (1901-1990) olmuştur.

Birand, Prof. K. Krause'nin asistanıdır. Birlikte gezmişler ve çok sayıda örnek toplamışlardır. Fakat *Flora*'da müşterek örneklerden ancak 8 gibi çok düşük bir miktarı kayıtlıdır. Örnekler 1933, 1935 ve 1936 tarihlidir ve çoğunluğu Ankara kökenlidir. K. Krause için, bkz. Baytop 2007-2008.

K. Karamanoğlu, Birand gibi Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nde görevlidir. *Flora of Turkey*'de onların 79 müşterek örneklerinin kayıtları yer almıştır. Hepsini numaralıdır. En düşük numara 14 (vol. 5: 564), en yüksek numara 1060'dır (vol. 9: 393). Bu demektir ki, bu gezide toplanan örnek sayısı 1000'den fazladır. Örnek kayıtlarının çoğunda tarih yoktur. Ancak 5 örnek kaydında rastladığımız tarihler, Birand'ın, bu müşterek geziyi 1956 yılında

* İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi.

yaptığını kanıtlamaktadır (vol. 4: 452; vol. 5: 340; vol. 6: 339, 533, 662). *Flora*'da kayıtlı olan Birand ve Karamanoğlu'na ait olan 79 örnek kayıtlarından, toplayıcıların bu gezilerini aşağıdaki illerde gerçekleştirdiklerini göstermektedir: Ağrı, Ankara, Antalya, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Hakkari, Kars, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Muş, Sivas, Van. K. Karamanoğlu için, bkz. Baytop 2007.

Birand'ın, B. Kasaplıgil ile birlikte yaptığı geziye gelince, bu gezide müştereken toplanan örneklerden ancak 16'sı *Flora of Turkey*'de kayıtlıdır. Örneklerin hemen hepsi Ankara kökenlidir. En yüksek örnek numarası 763 olduğuna göre, toplanan örnek sayısı herhalde 800'den fazladır. Bir örnek kaydında (vol. 2: 210) bulduğumuz 1 Ağustos 1952 tarihi, gezinin 1952 yılında yapıldığını kanıtlamaktadır. B. Kasaplıgil için bkz. Schmid 1992 ve Baytop 2001.

Birand'ın önemli bir gezisi de, İsraili botanist M. Zohary ile birlikte yaptığı Anadolu gezisidir. Michael Zohary, Ortadoğu'nun bitki coğrafyası, vejetasyonu ve jeobotanik yapısı konularındaki yayınlarıyla isim yapmış bir botanisttir. *Flora of Turkey*'de, Birand'ın Zohary ile birlikte topladığı örneklerden 96 sının kaydı vardır. Hepsisi numaralıdır ve numaralar 2013-3538 arasındadır. Pek azı tarih taşımaktadır. Tarih taşıyan örnekler, gezinin Mayıs-Haziran 1953 aylarında yapıldığını kanıtlamaktadır. Örnekler çoğunlukla İç Anadolu'dan toplanmıştır: Afyon, Ankara, Eskişehir, Gaziantep, Isparta, Kırşehir, Konya, Niğde, Yozgat. Sahil ili olarak, sadece Samsun'a rastladık. Örnek numaralarına dayanarak, bu gezide en az 1500 örnek toplandığını tahmin ediyoruz. Ancak numaralar Zohary'nin numaralarıdır. Bu geziden ANK'a ne miktarda örnek girdiği hakkında bir fikrimiz yoktur. M. Zohary için, bkz. Heyn 1984.

Flora of Turkey'de kaydını gördüğümüz 3 adet örnek (vol. 3: 101 ve 262, vol. 4: 445), Birand'ın, İsviçreli tanınmış botanist A. Huber-Morath ile birlikte Anadolu'da dolaşmış ve bitki toplamış olduğunu kanıtlamaktadır. Nitekim, Huber-Morath, 1935-1969 yılları arasında, Anadolu'da yaptığı 16 bitki toplama gezisinde hangi yolları takip ettiğini ve hangi illerden örnek toplamış olduğunu açıklayan makalesinde (Huber-Morath 1982), 1956 gezisini Prof. Dr. Hikmet Birand ile birlikte, 11 Mayıs-1 Haziran arasında yaptığını yayımlamıştır. Makalenin bu gezi ile ilgili kısmı aşağıda verilmiştir. Birand'ın, bu müşterek geziden ne miktarda örnek temin ettiği *Flora*'daki kayıtlardan saptanamamaktadır. A. Huber-Morath için, bkz. Baytop 2004.

Provinzen Ankara, Eskişehir, Afyon, Isparta, Burdur, Antalya, İçel, Adana, Gaziantep, Urfa, Mardin, Diyarbakır, Elazığ, Malatya, Maraş, Kayseri, Konya mit Prof. Dr. Hikmet Birand

11. Mai – 1. Juni

11. Mai: Ankara – İkizce – Haymana – Sivrihisar – Çifteler – Emirdağ.
12. Mai: Emirdağ – Bolvadin – Afyon – Sandıklı – Dinar – Burdur.
13. Mai: Burdur – Bucak – Antalya.
14. Mai: Antalya – Serik.
15. Mai: Serik – Side – Manavgat – Alanya – Gazipaşa.
16. Mai: Gazipaşa – Kalendiran – Anamur – Gilindire.
18. Mai: Tarsus und Umgebung.
19. Mai: Tarsus –Osmaniye – Fevzipaşa – Gaziantep.
20. Mai: Gaziantep – Nizip – Birecik – Urfa – Akçakale –Ceylanpınar.
21. / 22. Mai: Umgebung von Ceylanpınar.
23. Mai: Çeylanpınar – Kiziltepe – Mardin – Çınar – Diyarbakır.
24. Mai: Diyarbakır – Ergani – Maden – Gölçük – Elazığ – Malatya – Sultansuyu – Harasi.
25. Mai: Umgebung von Sultansuyu.
26. Mai: Sultansuyu – Sürgü – Gölbaşı – Pazarcık – Maraş – Fevzipaşa – Osmaniye.
27. Mai: Osmaniye – Yarpuz.
28. Mai: Umgebung von Yarpuz.
29. Mai: Yarpuz – Osmaniye – Adana – Gülek Boğazi – Pozanti – Çiftehan – Ulukışla – Ereğli – Karapınar - Konya.
30. Mai: Konya – Sille – Konya.
31. Mai: Konya – Ladik – Sarayönü – Konuklar Çiftlik.
1. Juni: Konuklar Çiftlik – Cihanbeyli – Kulu – Gölbaşı – Ankara.

İçinde Birand'ın örneklerinden kayıtları bulunan ikinci bir kaynak, kendi yayımladığı *Türkiye Bitkileri (Plantae Turcicae)* adlı ve Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Herbaryumu'nda saklı bulunan tayinli Türkiye bitki örneklerinin kataloğudur (Birand 1952). Bu kataloğu taradığımızda, içinde Birand'ın 1927-1950 yılları arasında toplanmış 582 örneğinin kayıtlarını bulduk. Bu örneklerin 297'si, yani yarısı kadarı, Prof. Krause ile birlikte 1931-1939 yılları arasında toplanmıştır. Geri kalanlarda, Birand tek toplayıcıdır. Örneklerin toplandığı iller genellikle İç Anadolu illeridir: Ankara, Bursa, Erzincan, Eskişehir, Denizli, Kayseri, Konya, Malatya, Muğla, Tokat gibi. Bir Kuzeydoğu ili olan Kars'tan ve sahil illeri olan Samsun, Sinop, Zonguldak, İstanbul, Yalova, İzmir ve İçel'den de örnekleri vardır.

İki temel kaynağa dayanarak yaptığımız bu çalışma sonunda, Birand'ın 1927-1959 yılları arasında örnek topladığı, tek başına yaptığı toplamalar dışında, 1931-1939'da K. Krause ile, 1952'de B. Kasaplıgil ile, 1953'te M. Zohary ile, 1956'da önce A. Huber-Morath, sonra K. Karamanoğlu ile birlikte başlıca İç Anadolu'da gezmiş ve Türkiye'nin 46 ilinden örnek toplamış olduğu

anlaşılmaktadır. Gene bu iki kaynağa dayanarak, bu gezilerinde 4000'den fazla örnek temin etmiş olabileceğini tahmin ediyoruz. Bu hususta, ANK'da yapılacak araştırmaların, tamamlayıcı bilgiler ve güvenilir bir sonuç getireceğine inanıyoruz. Birand, 1959 yılına kadar yaptığı yoğun bitki toplamalarını 1959'dan sonra nispeten ihmal etmiş ve zamanının hemen tümünü yönetim ve öğretim işlerine hasretmiştir (Baytop 2001).

Flora of Turkey'deki örnek kayıtlarından öğrendiğimize göre, Birand'ın, ANK dışında halen Cenevre'de Conservatoire Botanique'de (G) saklı bulunan A. Huber-Morath'nın özel koleksiyonu (Hb. Hub.-Mor.) ile Edinburgh Herbariumu'nda (E) örnekleri vardır. Koleksiyonunun ANK'da bulunduğu literatüre geçmiştir (Holmgreen 1990, Lanjouw et Stafleu 1964).

Birand'ın örnekleri, Türkiye florasına yeni yayılışlar ilave etmiş ve yeni türler tanıtmıştır. *Flora of Turkey*'de onun, Ankara, Konya ve Malatya illerinden toplanmış 6 tipörneği kayıtlıdır.

- vol. 2: 210 *Silene salsuginea* Hub.-Mor., 1967. B4 Konya, colls. Birand et Kasaplıgil, 1952.
- 2: 331 *Salsola anatolica* Aellen, 1967. B4 Ankara, colls. Birand et Kasaplıgil, 1952.
- 2: 398 *Hypericum salsugineum* Robson et Hub.-Mor., 1967. B4 Konya, colls. Birand et Kasaplıgil, 1952.
- 3: 262 *Glycyrrhiza iconica* Hub.-Mor., 1965. B4 Konya, coll. Birand, 1956.
- 5: 335 *Cousinia birandiana* Hub.-Mor., 1972. B4 Konya, coll. Birand, 1955.
- 5: 338 *Cousinia euphratica* Hub.-Mor., 1972. B7 Malatya, colls. Birand et Karamanoğlu, 1956.

A. Huber Morath, P. Aellen (1896-1973) ve genç Türk botanistler, yeni türler betimlerken, Birand'ı onurlandırmak istemişler ve yeni tür adlarının niteleyicilerinde onun adını kullanmışlardır, *birandii* (Birand'ın), *birandiana*, *birandianum* (Birand ile ilgili) gibi. *Flora of Turkey*'de Birand'ın adını taşıyan 6 türe rastladık.

- vol. 2: 339 *Petrosimonia birandii* Aellen, 1960, (Chenopodiaceae). *Flora of Turkey*'deki bugünkü adı *Halanthium kulpianum* (Koch) Bunge, 1862'dir.
- 5: 335 *Cousinia birandiana* Hub.-Mor., 1972, (Compositae).
- 6: 532 *Verbascum birandianum* Hub.-Mor., 1960, (Scrophulariaceae).
- 9: 584 *Crypsis birandiana* M. Doğan, 1983, (Gramineae). *Flora of Turkey*'deki bugünkü adı *C. acuminata* Trin. subsp. *borszczowii* (Regel) Kit Tan'dır (vol. 9: 584 ve 625).
- 10: 80 *Silene birandiana* Ekim, 1984, (Caryophyllaceae).
- 11: 74 *Erodium birandianum* Ilarslan et Yurdakul, 1994, (Geraniaceae).

Yayınları

Birand'ın *Türkiye Bitkileri (Plantae Turcicae, 1952)* adlı katalogu dışında, Türkiye florası ile ilgili bir yayınına rastlamadık. T. Karabağ, 1972 tarihli makalesinin sonunda, onun 15 yayını ve 3 çevirisini listelemiştir. H. Demiriz (1920-1992), *An Annotated Bibliography of Turkish Flora and Vegetation (Türkiye Flora ve Vejetasyonu Bibliyografyası, 1993)* adlı eserinde, Birand'ın 1936-1970 yılları arasında basılmış 20 yayını tanıtmaktadır. Bu listeye, Karabağ'ın listesinden 5 yayın, ve tarafımdan bir yayın ilave edildiğinde, Birand'ın yayınlarının sayısı en az 26'ya yükselmektedir. Aşağıda bu yayınların adları, yayın tarihi sırasına göre sıralanmıştır. Yayınların çoğu Türkçe dildir. Almanca ve Fransızca dillerde olanları da vardır.

1936. Büyükadının yeşil örtüsü
1938. Untersuchungen zur Wasserökologie der Steppen-pflanzen bei Ankara.
1940. Ankara civarında yetişen step nebatlarının su düzenleri üzerinde ökolojik araştırmalar.
1943. Mera olarak stepimiz ve botanik yönünden meseleleri.
1943. Ankara civarında yetişen step bitkilerinde kurağa dayanıklılık ve bunun osmosis kıymetleri ile ilgisi.
1945. Batı Karadeniz kıyılarında bir botanik gezi.
1947. Otlak olması dolayısıyla Konya yavşan bozkırının vejetasyonu üzerine.
1947. Keltepe'den notlar: Ormanda geçen bir gün.
1947. Über die Vegetationsverhältnisse der Artemisia Steppe als Weide.
1948. Keltepe ormanlarında bir gün.
1950. Kurakçıl step bitkilerinin kök sistemleri üzerinde incelemeler.
1950. Untersuchungen über die Wurzelsysteme der Steppen-pflanzen.
1950. Bitkilerde ekonomi prensipleri: biriktirme ve arttırma.
1952. Türkiye Bitkileri (Plantae Turcicae).
1954. Vue d'ensemble sur la végétation de la Turquie.
1955. Nebatlarda cemiyet hayatı ve J. Braun-Blanquet.
1957. Anadolu manzaraları. (3.baskı 1966).
1959. Über Spross- und Wurzelwachstum einiger Xerophyten.
1960. Halophytengesellschaften des Tuzgölü.
1960. Ormanlarımızda bir gün.
1961. Tuz gölü çorakçıl bitki birlikleri.
1962. Kurak Çorak.
1968. Alıç ağacı ile sohbetler. (4. baskı 1996).
1969. Karapınar olayı ve erozyon.
1970. Die Verwüstung der Artemisia- Steppe bei Karapınar in Zentralanatolien.
- ???. Relations entre le développement des racines et des parties aériennes chez certaines plantes xérophytes et leur résistance à la sécheresse.

Çevirilere gelince, Birand, Prof. Krause'nin *Ankara'nın Floru* adlı kitabının 1934 ve 1937 baskılarını, *Umumi Nebatat* adlı kitabının 1938 baskısını, *Batı ve Orta Anadolu Nebat Formasyonları* (1940) adlı çalışmasını

Türkçeye çevirmiştir. *Bitki Fizyolojisi ve Gösterileri* (1948) adlı kitabın da çeviricisidir (Karabağ 1972).

Kaynaklar

- Baytop, A. 2004. Arthur Huber-Morath (1911-1990), bkz. Baytop, A., *Türkiye'de Botanik Tarihi Araştırmaları*, TÜBİTAK Yay. Akademik Dizi 3, Ankara, s. 154-157.
- Baytop, A. 2007. Prof. Dr. Kamil Karamanoğlu'nun (1920-1976) botanik gezileri ve bitki koleksiyonu, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları VIII* (2): 83-89.
- Baytop, A. 2007-2008. Prof. Kurt Krause'nin (1883-1963) Türkiye florası ile ilgili gezileri ve yayınları, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları IX* (1-2): 171-182.
- Baytop, T. 2001. *Anadolu Dağlarında 50 Yıl*. 2.baskı. İstanbul, s.133-134 ve s.87-88.
- Birand, H. 1952. *Türkiye Bitkileri (Plantae Turcicae)*, Ankara Üniv. Fen Fak. Yay., Um. 58- Botanik 1. Ankara.
- Çiftçi, C. Y. 2008. *Kuruluşunun 75. Yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü (1933-1948)*, Ankara Üniv. Ziraat Fak. Yayın. No. 1496, Ankara, s. 540.
- Davis, P. H. (ed.). 1965-1985. *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, vols. 1-9, Edinburgh.
- Davis, P. H. et al. (eds.). 1988. *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, vol. 10, First Supplement, Edinburgh.
- Güner, A. et al. (eds.). 2000. *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, vol. 11, Second Supplement, Edinburgh.
- Heyn, C. C. 1984. Michael Zohary (1898-1983), *Taxon* 33 (1): 168.
- Holmgren, P. K. et al. (eds.). 1990. *Index Herbariorum, Part I: The Herbaria of the World*, eighth edition, New York, s. 324 ve 516.
- Huber-Morath, A. 1982. Reise durch Anatolien 1935-1969, *Bauhinia* 7 (3): 167-176.
- Karabağ, T. 1972. Hikmet Birand'ın ardından (1904-1972), *Türk Biyoloji Dergisi* 22: 164-165.
- Lanjouw, J. Stafleu F. A. 1964. *Index Herbariorum, Part II (1): Collectors*, Regnum Vegetabile vol. 2, Utrecht, s.75.
- Schmid, R. 1992. Baki Kasaplıgil, *Flora of North America-Newsletter*, vol. 6, No. 2 (Apr-May-June).

The Anatolian Plant Collection of Hikmet Birand (1904-1972)

Prof. Dr. Hikmet Birand, was professor of botany at the Faculty of Science, Ankara University. He has also been dean and rector in the same University. He was interested in plant geography and plant sociology. His researches were mainly on steppes and steppe plants. He traveled in Anatolia, collected plant specimens and deposited them in the herbarium of his Department, the Herbarium Turcicum and later ANK. He was also renowned as author of popular science books and papers. He is a graduate of the Higher School of Agriculture of Halkalı in Istanbul. He obtained his Dr. degree at Bonn University in Germany. Returned to Turkey, he was appointed in 1933, in Higher Institute of Agriculture, Ankara, as assistant to Prof. Kurt Krause. He is nominated later in 1948, professor of botany in the Faculty of Science of Ankara University, founded in the same year. Hikmet Birand passed on in 1972.

The eleven volumes of *Flora of Turkey* (1965-2000) cite 267 specimens of Birand. In *Plantae Turcicae* are found 582 specimen citations of him. According to these citations, Birand has collected in 1927-1959. He traveled with K. Krause in 1931-1939. He was accompanied in 1952 by B. Kasaplıgil. In 1953 he collected with M. Zohary. In 1956, on 11 May-1 June, he was with A. Huber-Morath. Again in 1956, he traveled with K. Karamanoğlu. He collected in 46 provinces, mainly in Inner Anatolia and in some coastal provinces of the Black Sea, Aegean Sea and Mediterranean Sea. We evaluate his Anatolian collection to not less than 4000 specimens, but believe that accurate results may only be obtained after researches made in ANK, where his original collection is lodged. Birand has also specimens in E and Hb. Hub.-Mor. He has collected 6 type specimens between 1852-1956 from Inner Anatolia. 6 specimens are named after him. He has at least 26 publications and 4 translations from German to Turkish.

Key words: Turkish flora, botanical collections, collectors, Hikmet Birand, history of botany.

Hikmet Birand'ın (1904-1972) Anadolu Bitkileri Koleksiyonu

Prof. Dr. Hikmet Birand (1904-1972), Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Botanik öğretim üyesi idi. Aynı üniversitede kürsü başkanlığı, dekanlık ve rektörlük görevlerinde bulundu. Bitki coğrafyası ve sosyolojisi konuları ile ilgileniyor, Türkiye'nin step bölgeleri ve step bitkileri üzerinde çalışıyordu. Anadolu'da geziyor, topladığı bitki örneklerini Herbarium Turcicum'a ve daha sonraları ANK'a yerleştiriyordu. Çekici bir özelliği, halkın takip edebileceği sade bir dilde bilimsel makaleler ve kitaplar yazması idi. Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'nden mezundu. Doktorasını Almanya'da Bonn Üniversitesi'nde yapmıştı. Yurda döndü. 1933'te açılan Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde,

Prof. Kurt Krause'nin asistanı oldu. 1948'de, o yıl kurulan Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nin profesör kadrosuna atandı. 1972'de vefat etti.

Flora of Turkey'in 11 cildinde (1965-2000) Birand'ın 267 örneğinin kaydı, *Plantae Turcicae*'de (1952) de onun 582 örneğinin kaydı vardır. Bu kayıtlara göre, Birand'ın 1927-1959 yılları arasında örnek topladığı, 1931-1939 yıllarında K. Krause ile birlikte, 1952'de B. Kasaplıgil ile, 1953'te M. Zohary ile, 1956'da önce A. Huber Morath, sonra K. Karamanoğlu ile birlikte, başlıca İç Anadolu'da gezmiş ve örnek toplamış olduğu anlaşılmaktadır. Karadeniz, Akdeniz ve Ege sahilleri illerinden de toplanmış örnekleri vardır. Anadolu'nun 46 ilinde yaptığı bu gezilerde, en az 4000 örnek toplamış olduğunu tahmin ediyoruz. Fakat emin bir sonucun ancak ANK'da yapılacak araştırmalar sonucunda elde edilebileceğine inanıyoruz. Koleksiyonu ANK'dadır. E'de ve Hb. Hub.-Mor.'da da örnekleri vardır. İç Anadolu'dan 6 tipörnek toplamıştır. 6 tür adı, ona ithaf edilmiştir. En az 26 bilimsel yayını ve 4 çevirisi bilinmektedir.

Anahtar sözcükler: Türkiye florası, bitki toplamaları, toplayıcılar, Hikmet Birand, botanik tarihi.